

IZ DELAVNICE FRANCA PETERNELJA

IVANA BIZJAK-LESKOVEC

Franc Peternelj, po domače Cinkov Franc iz Cerknega, je bil v prvih treh desetletjih tega stoletja znan podobar, pozlatar in fotograf v domačem kraju. Rodil se je v Cerknem 20. marca 1883 kot sin Franca Peternelja in Frančiške Kosmač. Oče je izhajal iz premožne cerkljanske kmečke in gostilničarske družine.

Cinkov Franc je ljudsko šolo obiskoval v Cerknem, kjer so učitelji že zgodaj opazili njegovo nadarjenost in zanimanje za risanje. Ker ni imel možnosti nadaljnjega šolanja, je šel v uk. Od 1. januarja 1897 do januarja 1900 se je pri mojstru Jožefu Štravs (1843—1902) v Cerknem učil podobarstva in uk zaključil kot podobarski pomočnik.

Kot pomočnik je bil potem zaposlen pri različnih delodajalcih:

od 1. 1. 1900 do 25. 9. 1900	pri podobarju Jožefu Štravs v Cerknem,
od 11. 10. 1900 do 28. 12. 1900	pri pozlatarju Ferdinandu Hilebrandtu v Grazu,
od 24. 2. 1901 do 9. 3. 1901	pri pozlatarju Johanu Neuholdu v Grazu,
od 10. 5. 1901 do 5. 8. 1901	pri podobarju Valentinu Tschadeschu v Halleinu,
od 26. 8. 1901 do 26. 8. 1905	pri podobarju in pozlatarju Matiju Hrovatiču v Leobnu,
od 26. 8. 1905 do 28. 5. 1906	pri podobarju in pozlatarju Johanu Greissu v Leobnu,
od 18. 6. 1906 do 8. 9. 1906	pri podobarju in pozlatarju Antonu Ganglu v Gruchu in
od 17. 9. 1906 do 1. 2. 1907	pri podobarju in pozlatarju Jožefu Kosmaču v Gorici.

Od vsega začetka se je ukvarjal tudi s fotografijo. Zanj ga je navdušil že mojster Štravs v Cerknem, v tej umetnosti pa se je izpopolnjeval tudi v Leobnu.

Leta 1907 se je Peternelj za stalno vrnil domov, vendar so njegove prve fotografije nastale že okrog leta 1900.

Kot kaže, je samostojno rezbarsko delo kmalu opustil (večje tovrstno delo je opravil v letih 1910—1913, ko je izdelal nove okvirje za križev pot v cerkvi sv. Ane v Cerknem ter ograjo za kor v isti cerkvi) in je opravljal le manjša dela po različnih cerkvah v okolici Cerknega.

Ves čas življenja in dela v Cerknem je aktivno sodeloval v bogatem kulturno-prosvetnem življenju Cerkljanov. Bil je član Slovenskega kmetijskega izobraževalnega društva in njegovega pevskega zbora, član Planinskega in Gasilskega društva. Umrl je v Cerknem 19. avgusta 1951.

Vse pomembne dogodke je zabeležil s fotoaparatom. Kot fotograf ljubitelj je potoval po terenu in fotografiral vse, kar se mu je zdelo lepo, zanimivo ali pomembno. Imel je sicer svoj fotografski atelje, vendar nikdar ni bil pravi obrtnik. Njegov mlajši sodelavec in učenec, fotograf Vinko Tavčar, pravi, da je bil brez vsakršnega smisla za vsakdanje življenje in za zaslužek, in ni znal prav ničesar obrniti v svojo korist. Vse življenje je ostal revež.

Do danes so se nam ohranile njegove fotografije in negativi na steklenih ploščah. Nekateri so v lasti Mestnega muzeja iz Idrije (Oddelek Cerkno), drugi pa so v privatni lasti današnjega cerkljanskega fotografa Vinka Tavčarja. Vseh skupaj je okrog 200.

Ohranjene fotografije so veren dokaz takratnega načina življenja. Za etnologa so pomembne zlasti zato, ker segajo v čas, ki se ga spominjajo le še redki informatorji.

VIRI

Arhiv Franca Peternelja hrani Mestni muzej v Idriji (Oddelek Cerkno)

Fototeka Mestnega muzeja Idrija (Oddelek Cerkno)

Fotografije v privatni lasti Vinka Tavčarja, Cerkno 145

I. B., Etnološka analiza zapuščine F. Peternelja, Seminarska naloga II, Oddelek za etnologijo Filozofske fakultete v Lj., Cerkno 1982, 77 s.

TZ. I. Bizjak, Obrt in rokodelstvo, 1981, 1982, 1983

Peternelj Franc, Primorski slovenski biografski leksikon II, 11 snopič, Gorica 1985, s. 648-9

Ivana Bizjak-Leskovec

FROM THE WORKSHOP OF LOCAL PHOTOGRAPHER

Franco Peternelj from Cerkno (1883—1951), also called Cinkov Franc, was in the first three decades of this century a well-known engraver, gilder and photographer in his home town. He had learned his trade from master Jožef Stravs in Cerkno. Stravs had also been a photographer and had thus inspired young Peternelj.

After 1900 Peternelj worked in different Austrian towns as a carver apprentice (in Graz, Hallein, Bruck, Gorica, Leoben). In all of them and especially in Leoben he perfected his knowledge of photography as well. It seems that he abandoned his basic profession quite soon and performed only smaller jobs in various churches. He devoted himself to photography more and more.

His camera noted all important events, everything that had seemed beautiful, interesting, outstanding or unusual. Owing to him, photographs about the way of life in that time have been preserved until today. Among the most numerous are those photographs which present interesting personalities or eccentrics from Cerkno, families and important domestic events. Preserved are many photographs of settlements — for instance Cerkno and surrounding villages — individual parts of settlements, houses. Numerous are also photographs of societies, performances, working processes.

These photographs are important for us because they mark the time which is remembered only by rare informants.

Here is a selection of photographs which present an important documentary value for Cerkno and its inhabitants. There are many among them which are but witnesses of the former times because the memory of some events and people had faded completely.

CERKNO, OKROG 1910
 MED PETERNELJEVIMI OHRANJENIMI FOTOGRAFIJAMI SO ZELO POGOSTE FOTOGRAFIJE KRAJEV, PREDVSEM CERKNEGA IZ RAZLIČNIH LET V OBDOBJU OD 1900 DO 1930

Cerkno je strnjeno naselje, ki je nastalo ob sotočju potokov Cerknice, Zapoške in Oresovke. Osrednji del Cerknega je Plac in tako imenovana Glavna ulica. Plac je središnji prostor, ki ga s treh strani obdajajo stanovanjske hiše, z jugozahodne smeri pa nad vsem bdi župna cerkev sv. Ane. Tu so živeli najpremožnejši in hkrati najuglednejši Cerkijani. V nasprotju s tem pa se v bregove okoliških hribov zajedajo revnejši in skromnejši predeli Cerknega: Strana, Gasa, Brdce, Sigade...

CERKNO — NA PLACU, OKROG 1900

Plac — prostor pred župno cerkvijo sv. Ane — je bil osrednji in središčni prostor v Cerknem. Nekajkrat na leto je zaživel tudi kot tržni prostor. To je bilo ob sejmihi oziroma »ob somih«, kot pravijo Cerkljani, ki so bili združeni s krajevnimi cerkvenimi prazniki (zlatti sv. Ana — 26. julija in sv. Jernej — 24. avgusta). Na te sejme so prihajali kramarji iz cele Poljanske doline in celo iz Režije, Cerkljani in okoličani pa so na njih sodelovali le kot kupci ali opazovalci.

CERKNO, OKROG 1910

PETERNELJ JE ZELO RAD FOTOGRAFIRAL PRI TEM MLINSKEM KOLESU, KI JE BIL TIK POD NJEGOVIM ATELJEJEM.

KOT FOTOGRAF JE POGOSTO ISKAL MOTIVE, S KATERIMI JE IZRAŽAL LEPOTO, SKLADNOST. IMEL JE IZREDEN SMISEL ZA KOMPOZICIJO, KI JE PRIHAJALA DO IZRAZA ZLASTI PRI FOTOGRAFIRANJU MANJSIH SKUPIN.

Ob pregledovanju Peterneljevih fotografij se postopoma razkrivajo najrazličnejše zgodbe, na dan prihajajo doslej neznaní podatki, nekatere stvari pa ostajajo še naprej zastrte s tančico časa. Tako kot ta.

CERKNO, OKROG 1920

Kmalu po končani prvi svetovni vojni so se dekleta zelo rada oblačila v tako imenovano narodno nošo ali v nošo za posebne priložnosti, kot so jo same imenovale. Tako oblečene so se zbirale ob nedeljskih popoldnevih, praznikih ali društvenih prireditvah in veselicah.

Društva so bila zbirališča izobrazbe in kulture željnih domačinov, vedno pa so taka društvena srečanja izžvenela v poudarjanju slovenstva in nacionalne zavesti, kar se je na nek način izražalo tudi z oblačenjem.

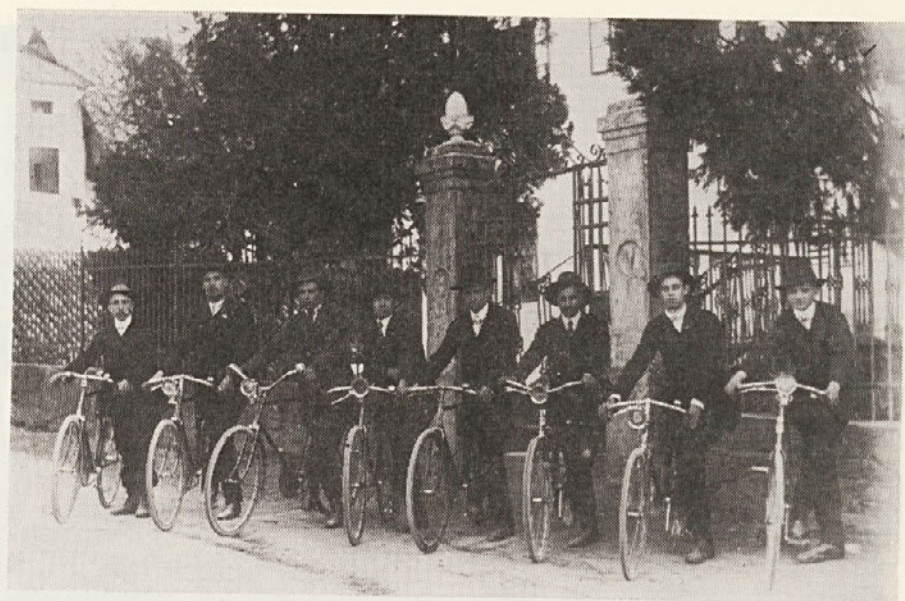
POT NA SV. VIŠARJE, OKROG 1905

MED NEVSAKDANJIMI DOGODKI, KI JIH JE PETERNELJ FOTOGRAFIRAL, JE TUDI TO ROMANJE OZIROMA SKUPINA ROMARJEV NA POTI NA SV. VIŠARJE. CERKLJANI IN OKOLICANI SO NAJPOGOSTEJE OBISKOVALI ROMARSKI CERKVI NA SV. VIŠARJAH IN SV. GORI PRI GORICI.

Romarji niso odhajali na pot le z namenom, da bi se Materi božji zahvalili za prejete dobrote in se ji priporočili za vnaprej, pač pa jim je romarstvo pomenilo tudi obliko izletništva.

Romanje na Sv. Višarje je za cerkljanske božjepotnike trajalo tri dni. Hodili so peš, ponoči in podnevi. Na to pot so odhajali poleti ali zgodaj jeseni.

Kot vidimo, so bile med številnimi moškimi romarji le redke ženske.

CERKNO, OKROG 1905

V tako izrazitem kmečkem okolju, kot sta bila Cerkno in Cerkljansko, so si le redki fantje in moške lahko privoščili kolo. Tudi tisti, ki so ga imeli, ga niso uporabljali za vsakodnevno vožnjo, ampak le ob nedeljah, praznikih ali posebnih priložnostih. V družbi ostalih so bili ti fanje bolj cenjeni in upoštevani. Prva kolesa oziroma bicikli so se v Cerknem pojavili ob prehodu 19. v 20. stoletje.

CERKNO, 23. 11. 1913

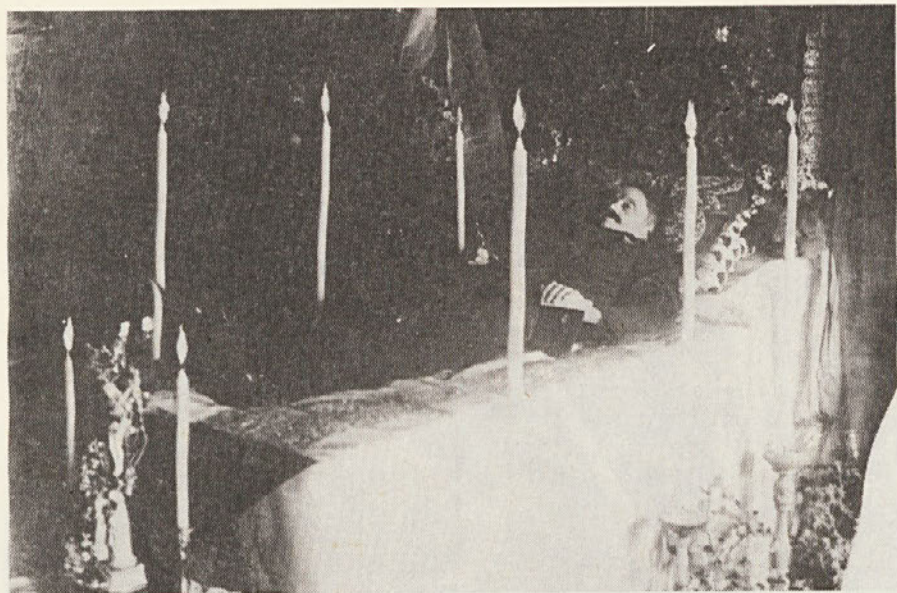
FOTOGRAFIJE DRUŠTEV SO MED OHRANJENIMI PETERNELJEVIMI FOTOGRAFIJAMI NAJŠTEVILNEJSE. NAJVEČ JE FOTOGRAFIJ DRAMSKIH SKUPIN IN NJIHOVIH PRIREDITEV TER PEVSKIH ZBOROV. TUDI SAM PETERNELJ JE BIL VKLJUČEN V VSA TA DRUŠTVA, ZATO JE ZABELEŽIL VSE POMEMBNE DOGODKE IN PRIREDITVE. DOLGA LETA JE BIL TUDI ODBORNIK GASILSKEGA DRUŠTVA IN TAKO JE NASTALA TA FOTOGRAFIJA.

Med drugim beremo v knjigi sejnih zapisnikov Prostovoljnega gasilnega društva v Cerknem na str. 78: »Zabeleži se, da je došla nova bencinska motorna brizgalna v Cerkno dne 8. 9. 1913«, in naprej na str. 81: »sklene se prirediti veselico z blagoslavljanjem nove bencinske motorne brizgalne in sicer na poslednjo nedeljo tj. 23. novembra 1913.« Veselica je sicer odpadla, blagoslov pa ne.

CERKNO, OKROG 1920

Družinske fotografije so med številnejšimi v Peterneljevem arhivu. Največ je tistih, ki obeležujejo pomembne družinske dogodke: poroko, birmo, redke tudi smrt; tovrstne fotografije, na katerih so fotografirani vsi družinski člani skupaj — brez kakega posebnega vzroka ali povoda — pa so (vsaj v tem času) nastajale le med premožnejšimi Cerkljani. Mednje spada tudi družina Stravs, po domače Balantačevi iz Cerknega. Bili so trgovci in posestniki, lastniki več hiš, gospodar pa je bil ugleden in vpliven Cerkljan.

CERKNO, OKROG 1920

Med najredkejšimi fotografijami pa so tovrstne: pokojnik na mrliškem odru. V celotnem Peternelejevem arhivu sta le dve, sicer pa so tudi na terenu velika redkost, vsaj za čas do srede 20. stoletja.

Kdo neki je bil ta mož, ki si je v svojem življenju nabral toliko zaslug, da je na ta način ostal med nami do današnjega dne? Morda je bil župan, morda ustanovitelj gasilskega izobraževalnega ali katerega koli društva. Morda. Prav gotovo je bil pomemben Cerkljan. Toda spomin nanj je do danes že ugasnil. Kako je vse minljivo!

CERKNO, OKROG 1920

Le redki delovni procesi so v preteklosti zaslužili pozornost fotografov.

Za večino Cerkljanov nekoliko nevsakdanje opravilo je bilo kopanje peska v Koščevem robu, vendar je nekaterim posameznikom, predvsem pa njegovemu lastniku, pomenilo pomemben vir dohodka.

Med ohranjenimi fotografijami ni niti ene, ki bi prikazovala vsakdanja kmečka dela — opravilo večine Cerkljanov v 1. polovici 20. stoletja — kar potrjuje domnevo, da so Peternejša zanimali bolj nevsakdanji dogodki. Ni pa to edina fotografija iz obširnega Peternejševega arhiva, ki prikazuje delovni proces.

CERKNO, OKROG 1900

Zgodba o tem mladem cerkljanskem umetniku — slikarju Petru Bevku — ostaja neznana še dandanes. S to fotografijo je Peternej razkril samo kanček v mozaiku nekega življenja.

Vemo le to, da je bil Bevk sin zidarja in gradbenika, da je bil Peternejev prijatelj in da je umrl na bojišču v I. svetovni vojni.

CERKNO, OKROG 1920

Stari Mažgon je bil cerkljanski posebnež. Mož je živel sam v ostankih starega mlina, ki je nazadnje mlel še v prejšnjem stoletju. Preživel je s tem, da je opravljal najrazličnejša priložnostna dela, predvsem pa se je ukvarjal s pletarstvom — izdelovanjem in popravljanjem košev in košar. Bil je tudi piskrovez. »Lonce je dajal v drat,« pravijo Cerkljani.

Védenje o njem živi le še med redkimi starejšimi Cerkljani, spominja pa na dobrohotnega divjega moža, ki je po ustnem izročilu v davni preteklosti pomagal ljudem tod okrog pri kmetovanju.

CERKNO, OKROG 1910

Druge vrste vaški posebnež, ki ga je poznalo vse Cerkno, je bil Polančev Zvan. Izhajal je iz premožne cerkljanske družine, ki pa je svojo posest prodala. Imeli so ga za neumnega, vendar ne toliko, da ne bi mogel in znal lepo živeti.

Služil je kot hlapec pri največjih posestnikih, na primer pri Kafulu v Cerknem.

Tisti redki posamezniki, ki se ga še spominjajo, pravijo, da je bil neke sorte vaški norček. Obleka mu je bila malo mar. Vedno je nosil svoje ponošene cunje. Veliko in trdo je delal, pa je bil vedno dobre volje. Se posebej, če sta bila zraven kozarček in cigara. Tako, za šalo, se je dovolil tudi fotografirati, a šele potem, ko je dobil viržinko.

CERKNO, 1910

Viljem Peternelj, po domače Firbarjev Vilček, je izhajal iz premožne cerkljanske družine. On in njegovi bratje so bili med redkimi Cerkljani, ki so v času pred prvo svetovno vojno lahko študirali.

Menda je bil Vilček prvi slovenski šolani pilot, prvi je v Cerknem imel motorno kolo, bil je prvi šofer poštnega avtobusa v Cerknem, sam pa je tudi izdelal jadralno letalo, vendar mu prvi vzlet ni uspel, zato je letalo prepustil otrokom, da so se z njim igrali. Starejši Cerkljani pa se ga spominjajo predvsem kot fanta, ki je ljubil sladkarije in lepa dekleta.